

ТИПОЛОГІЧНЕ РАНЖУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ ПРИРОДНИХ ЯДЕР РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Актуальність типологічного аналізу природних ядер екомереж продиктована необхідністю відображення їх відповідності критеріям та вимогам до їх формування. В практиці природозаповідання критерії відбору природних комплексів різнилися у відповідності до виділених категорій. Тому природні комплекси тільки окремих категорій природозаповідання (заповідники, національні парки, заказники) можуть бути використані як прообрази майбутніх природних ядер екомереж. Одним із завдань типологічного аналізу є виявлення комплексу необхідних функціональних можливостей тих природних угруповань, в межах яких можуть бути виділені всі необхідні складові частини (біоцентри, буферні зони) перспективного природного ядра.

Критерії виділення природних ядер національної екологічної мережі вперше обґрунтовані в монографічному дослідженні “Розбудова екомережі України” (ред Ю.Р.Шеляг-Сосонко) [2], а також у праці М.А. Голубця “Біотична різноманітність і наукові підходи до її збереження” [1].

Типологічне ранжування перспективних природних ядер проводилось з метою оцінки їх функціональних можливостей до виконання ними ролі основних структурних елементів регіональної екомережі.

При виділенні природних ядер враховувались наступні критерії, зокрема, ступінь природності території, флористико-фауністична унікальність, ландшафтно-ценотична та видова репрезентативність, значимість природних ядер, існуючий режим заповідності території. Оцінки за визначеними критеріями проводились за умовною п'ятибальною шкалою.

Ступінь природності території оцінювалась таким чином: 5 балів – корінні первинні незмінені ландшафти; 4 бали – вторинні природні ландшафти з фрагментами корінних, 3 бали – вторинні природні ландшафти на місці корінних, 2 бали – вторинні природні ландшафти на місці антропогенних, 1 бал – напівприродні антропогенізовані ландшафти.

Флористико-фауністична унікальність оцінювалась за представленістю червонокнижних, регіонально рідкісних, реліктових, ендемічних видів в межах кожного природного ядра: 5 балів – ядра державного природного заповідника та його філіалу; 4 бали – природні ядра в межах ботанічних, ботаніко-ентомологічних, орнітологічних заказників загальнодержавного значення; 3 бали – природні ядра в межах лісових заказників загальнодержавного значення, інших унікальних лісових масивів; 2 бали – природні ядра в межах інших природних територій; 1 бал – природні ядра в межах антропогенізованих ландшафтів.

Ландшафтно-ценотична та видова репрезентативність показує представленість в межах природного ядра типових та унікальних ландшафтів та видів характерних для досліджуваного регіону: 5 балів – поєднання лісових, лучних, степових, наскельно-степових угруповань та угруповань водної, водоболотної рослинності; 4 бали – поєднання лісових, лучних, степових, наскельно-степових угруповань; 3 бали – поєднання двох основних угруповань; 2 бали – домінування одного з угруповань; 1 бал – представленість виключно одного природного угруповання.

Функціональне призначення території природного ядра оцінюється за наступною шкалою: 5 балів – природні ядра біосферного значення; 4 бали – природні ядра загальнодержавного значення; 3 бали – природні ядра міжрегіонального значення; 2 бали – природні ядра місцевого значення; 1 бал – перспективні природні ядра місцевого значення.

Режим заповідності території оцінюється за п'ятибальною системою: 5 балів – ядро в

межах державного природного заповідника або його філіалу, 4 бали – ядро в межах заповідної зони природного національного парку, 3 бали – ядро в межах заказників загальнодержавного значення, 2 бали – ядро в межах заказників місцевого значення (лісових, ботанічних, орнітологічних, гідрологічних), заповідної зони регіонального ландшафтного парку, 1 бал – загальнозоологічних заказників місцевого значення.

Таблиця 1

Оцінка природних ядер за основними критеріями їх формування.

Природні ядра	Ступінь природності території	Флористико-фауністична унікальність	Ландшафтно-ценотична і видова репрезентативність	Значення природних ядер	Режим заповідності території	Сума балів
<i>Малополіське</i>	3	3	3	2	2	12
<i>Стіжсоцько-Гловецьке</i>	4	3	3	3	2	15
Кременецьке	4	5	5	4	5	23
<i>Веселівсько-Довжоцьке</i>	4	4	3	2	3	16
<i>Суразьке</i>	4	3	3	3	3	16
Вороняцьке	2	2	2	3	1	10
Ланівецьке	2	2	2	1	1	8
Луб'янківське	3	2	3	1	1	10
Мильнівське	2	2	3	2	1	10
<i>Залужанське</i>	3	3	3	1	1	11
Стрийовецьке	3	2	2	1	1	9
Медоборське	4	5	5	4	5	23
<i>Серетсько-Чистилівське</i>	4	4	3	2	3	16
<i>Семиківсько – Ішківське</i>	4	4	3	2	3	16
Теребовлянське	3	2	3	1	1	10
Яблунівське	4	3	3	2	3	15
Росохацько-Озерянське	3	3	3	2	3	14
<i>Берем'янсько-Шутроминське</i>	4	4	4	3	3	18
Заліщицьке	3	4	5	4	3	19
Шупарське	4	3	3	2	3	15
Поточансько-Урманське	3	2	3	3	1	12
Комарівське	2	3	3	2	1	11
Голицько-Підвисоцьке	2	4	4	3	2	15
<i>Рудниківсько-Довгівське</i>	2	2	3	2	1	10
<i>Яргорівсько-Криничанське</i>	2	2	3	2	1	10
<i>Савинсько-Пуліковське</i>	2	2	3	2	1	10

Проведена оцінка перспективних природних ядер за основними критеріями їх

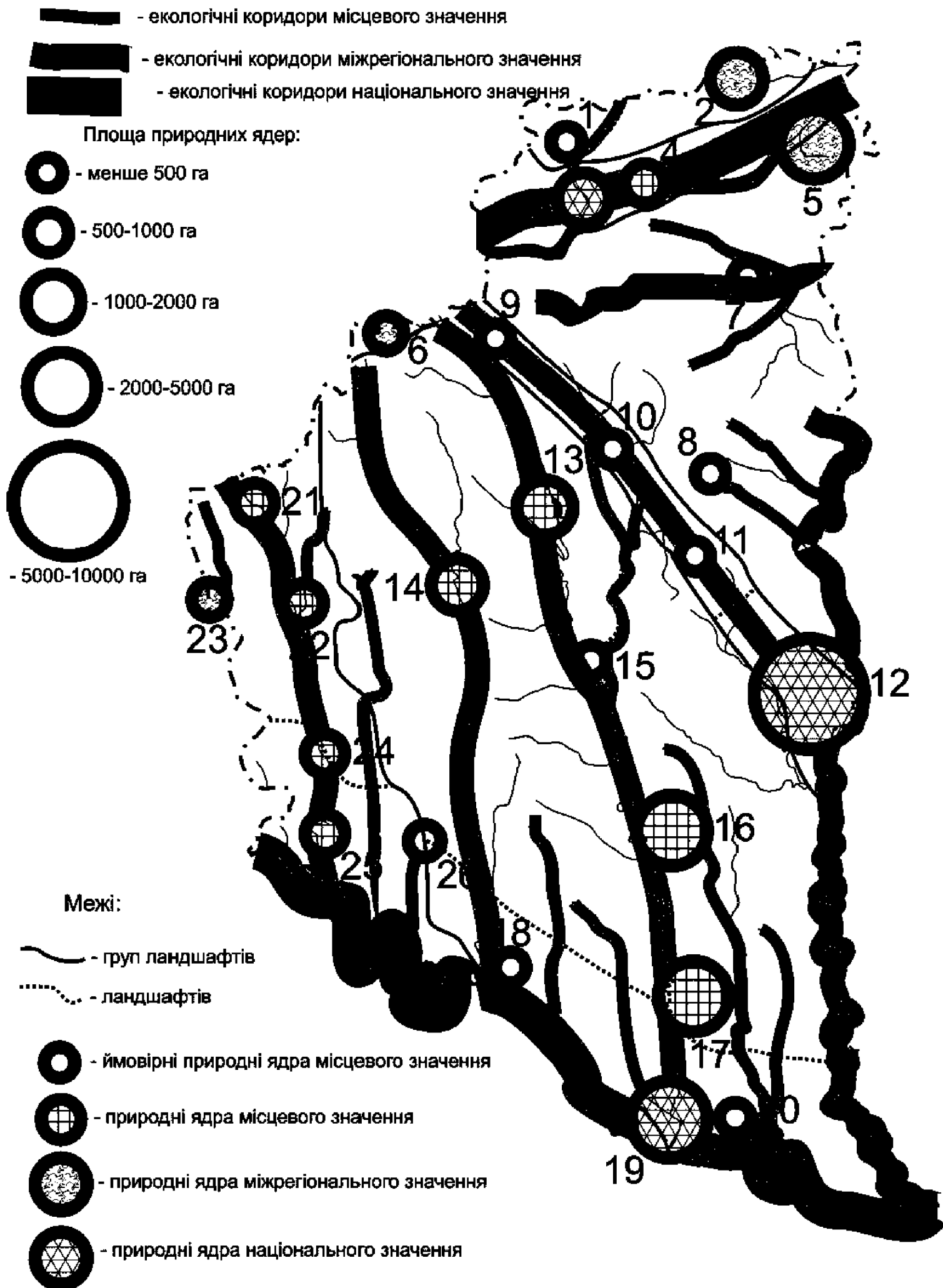

Рис. 1. Перспективні природні ядра і екологічні коридори регіональної екомережі

формування дає можливість провести їх типізацію.

Зокрема до першої групи відносяться Кременецьке та Медоборське природні ядра з сумарним показником репрезентативності природних комплексів у 23 бали. Це ядра загальнодержавного значення, які розташовані в природному державному заповіднику, де відбувається повноцінне збереження і відтворення унікальних і типових природних комплексів горбогірних територій.

Другу групу (20-16 балів) складають Заліщицьке, Берем'янсько-Шутроминське, Суразьке, Веселівсько-Довжоцьке, Серетсько-Чистилівське, Семиківсько-Ішківське перспективні природні ядра (див табл. 1). Їх положення в границях заказників загальнодержавного значення дає можливість повноцінного збереження і відтворення окремих компонентів природних угруповань.

До третьої групи (15-11 балів) входять Яблунівське, Голицько-Підвисоцьке, Шупарське, Стіжоцько-Іловецьке, Росохацько-Озерянське, Малополіське, Поточансько-Урманське, Залужанське, Комарівське перспективні природні ядра (див табл. 1) які розташовані в границях діючих та перспективних заказників, як загальнодержавного, так і місцевого значення. Природоохоронний режим частини природних ядер є дещо послабленим по відношенню до ядер попередньої групи.

Четверту групу перспективних природних ядер (10-8 балів) складають Вороняцьке, Луб'янківське, Мильнівське, Теревовлянське, Рудниківсько-Довгівське, Яргорівсько-Криничанське, Савинсько-Пуліковське, Стрийовецьке, Ланівецьке в яких охороняються окремі біоцентри, ще не створені заповідні об'єкти по збереженню компонентів природних угруповань запропонованих ядер.

Проведена типологія природних ядер показала їх істотну диференційованість за основними критеріями їх формування. Природні ядра першої, другої та третьої груп в основному відповідають зазначеним критеріям, а їх території можуть бути залучені до виконання дослідницьких робіт з метою виділення на місцевості біоцентрів, буферних зон. Природні ядра четвертої групи потребують проведення додаткових досліджень, реформування та створення в межах даних територій таких природоохоронних об'єктів, які б забезпечували повноцінне збереження і відтворення природного ландшафту.

Необхідно зауважити, що природні ядра четвертої типологічної групи репрезентують переважно ті ландшафти і групи ландшафтів, в яких відсутні передумови формування інших природних ядер. Зокрема, це стосується Вороняцького природного ядра (Вороняцький горбогірний ландшафт), Лановецького і Луб'янківського природних ядер в границях Лановецького ландшафту, Мильнівського природного ядра в межах Мильнівського Товтрового ландшафту, Стрийовецького природного ядра в границях Збаразького Товтрового ландшафту. Особливих досліджень потребує виділення природних ядер в межах Опільської групи ландшафтів, поза-як поки що повноцінні природні ядра там відсутні. Зокрема, Голицько-Підвисоцьке і Комарівське природні ядра можуть ефективно функціонувати за умови зміни природоохоронного статусу територій, що входять до їх складу. Решта природних ядер (Поточано-Урманське, Яргорівсько-Криничанське, Рудниківсько-Довгівське, Савинсько-Пуліковське) потребують додаткових досліджень природних комплексів з метою виділення в їх межах заповідних об'єктів для повноцінного збереження і відтворення природних ландшафтів.

Література:

1. Голубець М.А. Біотична різноманітність і наукові підходи до її збереження. – Львів: Ліга-Прес, 2003. – 33с.
2. Розбудова екомережі України // За ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка. – Київ, 1999. – 127с.

Summary:

Tsaryk P. TYPOLOGICAL RANG OF PERSPECTIVE NATURAL KERNELS OF

REGIONAL ECONET TERNOPIL REGION

As basic typological criteria the estimations of perspective natural kernels are chosen: degree of naturalness of territory, flora and fauna uniqueness, landscape specific, meaningfulness of natural kernels, existent mode of protected of territory.

УДК 911:504.61+502:314 (477. 81)

Людмила ВОЛКОВА, Юрій КУШНІРУК

ШЛЯХИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ РИЗИКОМ ДЛЯ КЕРУВАННЯ СТАНУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Середовище існування сучасної людини це складне поняття комплексу антропогенних і природних факторів. На зорі людської історії природні фактори відігравали вирішальну роль в еволюції людини. Сучасна людина відчуває вплив антропогенних факторів, які у значній мірі ще нейтралізуються природними факторами. У нових природних і виробничих умовах людина зазнає впливу незвичних, а іноді надмірних і жорстких чинників антропогенного середовища, до яких еволюційно вона ще не готова.

Актуальним постає питання визначення екологічного ризику, що базується на основі еколого-географічного аналізу території. Екологічний ризик постає інтегральним показником кількісної міри оцінки негативних наслідків впливу середовища на людину. Запропонована концепція ризику виходить з того, що завжди існує набір чинників, як природного так і антропогенного генезу, що загрожують здоров'ю населення. Оцінка ризику здоров'ю є природною поведінковою реакцією людини і супроводжує його з перших днів і до смерті. Поводження людини, як свідоме, так і рефлексорне, засновано на оцінці ситуації у взаємозв'язку з можливими негативними наслідками. На оцінці ризику здоров'ю базується вся система інформаційного зв'язку людини з навколишнім його світом. Такі поняття, як "небезпека", "загроза", тощо пов'язані, насамперед, з інформацією про ризик здоров'ю. Оцінюючи потенційний ризик здоров'ю, насамперед необхідно визначити, що власне входить у поняття ризику для здоров'я і як можна встановити і кількісно охарактеризувати вплив забруднюючих речовин на людину.

Американське Агентство Охорони Навколишнього Середовища (EPA US) характеризує його як "ймовірність ушкодження, захворювання чи смерті при визначених обставинах", або згідно з рекомендаціями ВОЗ (1978) ризик це "очікувана частота небажаних ефектів, що виникають від заданого впливу забруднювача".

Інакше кажучи, проблема полягає у визначенні того, що варто вкладати в поняття ризику для здоров'я. Так, ряд дослідників вважає, що в даному випадку повинний оцінюватися тільки ризик виникнення тих чи інших захворювань. Однак, у реальних умовах дослідник часто зіштовхується із ситуаціями, коли забруднення об'єктів навколишнього середовища викликає різні дискомфортні явища (поява неприємних запахів, рефлексорні реакції й ін.). Це, природно, викликає потік скарг із боку населення, без реєстрації при цьому будь-яких масових захворювань. У зв'язку з цим, необхідно визначитися, чи варто включати в загальну систему оцінки ризику і ці аспекти, так, як у Статуті Всесвітньої Організації Охорони здоров'я (ВОЗ) вказується, що здоров'я населення варто розуміти як "стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки, як відсутність хвороби чи фізичних дефектів".

Діюча в нашій країні державна система нормування факторів навколишнього середовища повинна бути зорієнтована на те, що медико-екологічне регламентування повинне не тільки забезпечувати профілактику появи захворювань серед населення, але і створювати найбільш комфортні умови життя. Саме тому, наприклад, деякі забруднювачі